

professional intelligence and personality. Professional intelligence is an important condition for successful professional work. However, it has an impact not only on the effectiveness of professional tasks, but also on an individual's development as a whole. Professional intelligence determines an individuals' important qualitative characteristic - professional competence.

The mutual influence of professional intelligence and an individual's cognitive, value-sense, spiritual, emotional-volitional, behavioural spheres is outlined.

The psychological bases for future specialists' professional intelligence formation during professional training and optimization of positive influence of professional intelligence on personality development are determined.

Key words: *professional training of future specialists, professional intelligence, formation of professional intelligence, personality, spheres of personality, personal development.*

Відомості про автора:

Мельничук О.Б., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м.Київ

Melnychuk, O.B., PhD in Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation, M.P. Dragomanov National Pedagogical University

E-mail: oxanamelnychuk@ukr.net

УДК 316.614

Москаленко В.В.

**ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
СОЦІАЛЬНОЮ МАТРИЦЕЮ СУСПІЛЬСТВА**

Москаленко В.В. *Детермінація процесу соціалізації особистості соціальною матрицею суспільства* В статті розглядається соціальна матриця суспільства як ціннісно-нормативна система спільноти, що детермінує процес соціалізації особистості. Проаналізовано особливості впливу ціннісно-

нормативної системи спільноти на різних рівнях суспільства. Показано, що функція соціальної матриці як детермінанта соціалізації забезпечується ціннісно-нормативною системою завдяки таким її особливостям: по-перше, її символічним означенням, завдяки чому через активне вибіркове виділення свідомістю тих сторін реальності, які сприймаються і зафіксовані практикою як значимі, акумулюється досвід людства, що виконує функцію зразків діяльності і розвитку як суспільства, так і окремих індивідів; по-друге, її здатністю створювати суспільний зв'язок через предметність діяльності, що має форму еталона, а тому набуває характеру універсального зв'язку між людьми і стає інструментом регулювання людських взаємовідносин; по-третє, її позитивною спрямованістю на розвиток родового, людського за своєю сутністю, оскільки статусу загальності набуває не всякий, а позитивний зміст попереднього досвіду людської діяльності, який сприяє єднанню і розвитку людської спільноти.

Ключові слова: соціалізація особистості, соціальність, соціальний досвід, соціальна матриця суспільства, ціннісно-нормативна система, рівні ціннісно-нормативної системи суспільства.

Москаленко В.В. Детерминация процесса социализации личности социальной матрицей общества. В статье рассматривается социальная матрица общества как ценностно-нормативная система, которая детерминирует процесс социализации личности. Анализируются особенности влияния ценностно-нормативной системы на различных уровнях общества. Показано, что функция социальной матрицы как детерминанта социализации обеспечивается ценностно-нормативной системой такими её особенностями: во-первых, её символическим характером, благодаря чему в результате активного выборочного выделения сознанием тех сторон реальности, которые воспринимаются как значимые, аккумулируется опыт человечества, который осуществляет функцию образца деятельности и развития как общества, так и отдельных индивидов; во-вторых, её способностью образовывать

общественную связь через предметность деятельности, которая имеет форму эталона, а потому приобретает характер универсальной святы между людьми и становится инструментом регулирования человеческих взаимоотношений; в-третьих, её позитивной направленностью на развитие родового, суто человеческого, поскольку статус всеобщности приобретает не всякое, а позитивное содержание предшествующего опыта человеческой деятельности, которое способствует единению и развитию человеческого сообщества.

Ключевые слова: социализация личности, социальность, социальный опыт, социальная матрица общества, ценностно-нормативная система, урони ценностно-нормативной системы общества

Актуальність. Дослідження соціалізації особистості як процесу набуття нею соціальності актуалізує питання механізмів цього процесу. Соціальне як таке, що поділяється всіма людьми, знаходить виявлення у ціннісно-нормативній системі суспільства як системі всезагальних форм людської діяльності, засвоєння якої відбувається за програмою соціального успадкування. Механізм соціального успадкування найбільш розкривається через функцію, яку виконує соціальна матриця суспільства. Соціальна матриця - це рамка, яка визначає певну систему соціальних норм, цінностей, правил, які санкціонуються членами спільноти як обов'язкова програма їх діяльності і як вимоги, приписи та очікування відповідної їх поведінки. Виникнення та функціонування цих норм зумовлено потребою в упорядкуванні відносин між людьми завдяки побудові ними певної поведінки на основі передбачення та очікування поведінки всіх учасників сумісної діяльності. Жодне суспільство не могло б існувати, якщо індивіди не засвоїли б у процесі соціалізації певної одноманітності дій і вчинків, якби воно не упорядковувало поведінку багатьох індивідів у

потрібному йому напрямку, формуючи у них певні загальні їм усім характерні риси, тобто - як виявлення соціальності. Соціальність людини, розглянута з точки зору тих властивостей і якостей, які є вираженням обов'язкових вимог до неї з боку конкретної соціально-історичної системи, є результатом процесу соціалізації, що детерміновано соціальною матрицею суспільства. Для теорії соціалізації важливим є з'ясування закономірностей цієї детермінації.

Історія питання. Соціальна матриця як фактор процесу соціалізації особистості розглядається в різних аспектах. У соціальній психології поняття «соціальна матриця» застосовується для визначення рамок, які детермінують формування та розвиток конкретно-історичних властивостей особистості (О.М.Васильченко, В.В.Москаленко, С.Московічі, М.О.Шульга та ін.) Так, С.Московічі використовує поняття матриці для дослідження механізму репрезентації соціального досвіду в системі знань окремих індивідів. Для аналізу цього процесу він вводить поняття «ідентифікаційної матриці», показуючи, що ці матриці завжди пов'язують інформацію, що поступає, з певними соціальними категоріями, наділяючи об'єкт репрезентацій відповідним смислом і значенням. Тим самим ідентифікаційна матриця виконує функцію оцінки та упорядкування соціальних явищ [4]. Український соціальний психолог М.О.Шульга розглядає соціальну матрицю як буття соціуму, аналізуючи вплив її на функціонування соціальних інтересів, соціальної відповідальності, соціальної напруженості, громадянської деривації, способу і стилів життя. Він аналізує наслідки та причини збою соціальної матриці.[5] В деяких дослідженнях поняття матриці використовується для пояснення

механізмів становлення окремих соціально-психологічних феноменів особистості, наприклад, етнічної ідентичності (О.М. Васильченко). В.В.Москаленко розглядає поняття соціальної матриці як систему форм культури, що повинен обов'язково засвоїти індивід в процесі соціалізації [2].

Здебільш феномен соціальної матриці досліджується в соціологічному напрямку (С.Г.Кірдіна П.Штомпка) Так, С.Г.Кірдіна досліджує інституціональні матриці, що регулюють функціонування основних суспільних сфер (економічну, політичну, ідеологічну тощо). Вона доводить, що певний тип інституціональної матриці визначає напрямки суспільної еволюції [1]. Відомий польський соціолог П.Штомпка у своєму глобальному дослідженні «Соціологія соціальних змін» аналізує зв'язок соціальних матриць з різноманітністю соціальних процесів. Він показує особливості впливу соціальної матриці на свідомість особистості. [6]. Огляд літератури свідчить, що досліджень феномену соціальної матриці і його впливу на особистість та спільноту не так багато. Зокрема, потребує більш детального аналізу особливості соціальної матриці як фактора процесу соціалізації особистості.

Мета: здійснити аналіз закономірностей детермінації процесу соціалізації особистості соціальною матрицею як ціннісно-нормативною системою суспільства.

Задачі:

1. Визначити поняття та феномен соціальної матриці. Розкрити сутність феномену соціальної матриці як ціннісно-нормативної системи впливу на особистість в процесі її соціалізації.

2. Проаналізувати закономірності впливу ціннісно-нормативної системи суспільства на процес соціалізації особистості,

виділивши особливості засвоєння особистістю різних рівнів ціннісно-нормативної системи суспільства.

Зв'язку з акцентом на ролі соціальної матриці у процесі соціалізації особистості, показати співвідношення соціального та індивідуального в цьому процесі.

Основний зміст. Особливості соціально-історичної спільноти, до якої належить людина, зумовлюють її загальнолюдські, типові властивості. Кожен індивід імпліцитно несе в собі цю історичну загальність як умову його існування і індивідуального розвитку серед собі подібних. Певна ціннісно-нормативна система спільноти, акумулюючи історично вироблені всезагальні форми людської діяльності, що задають індивідам як суб'єктам діяльності змістовні характеристики відношення людини до світу, є соціальною матрицею суспільства.

Соціальна матриця як ціннісно-нормативна система впливу на особистість в процесі її соціалізації. Соціальна матриця – це певна система всезагальних форм людської діяльності, яка виконує детермінуючу та регулюючу функцію по відношенню до окремих індивідів. Засвоюючи всезагальні способи людської діяльності, в яких втілено найбільш раціональні і ефективні її зразки, людина набуває соціальності. Так відбувається процес соціалізації особистості.

Визначення поняття «соціальне». Як відомо, поняття «соціальне» вживається як в широкому, так і вузькому значенні. В широкому розумінні «соціальне» означає такий феномен, який поділяється всіма людьми, всіма членами суспільства та проявляється скрізь, де дія однієї людини зіштовхується з дією іншої. Соціальне є результатом сумісної діяльності людей і виникає тоді, коли поведінка навіть одного індивіда опиняється

під впливом інших людей або груп, незалежно від їх фізичної присутності. Саме цей факт визначає надіндивідуальний, нематеріальний характер соціальності, як такого феномену, який створюється як «третє тіло» (Бахтін). У вузькому значенні «соціальне» означає людську діяльність у численних соціальних групах, організаціях, інституціях, які є соціально-психологічним простором, що здійснює зворотній вплив на кожного партнера діяльності. В нашому дослідженні категорія «соціальне» вживається у визначених аспектах в залежності від контексту.

Соціальне – це, перш за все, загальність форм діяльності, які набувають нормативного характеру в результаті відтворення, повторюваності діяльності та її фіксованості у певній моделі. Набуваючи масового характеру, ця модель, стає для кожного індивіда нормою, зразком, яким можливо скористатись для організації свого життя. Отже, соціальність завдяки своїй загальності набуває нормативного характеру. Соціальні норми існують в різних формах: як логічно сформульовані правила (заборони чи накази), як стереотипи, ідеали, норми професійної етики, норми повсякденної поведінки, норми, що регулюють суспільну сферу життєдіяльності (політичні норми, правові, норми моралі, релігійні тощо). Вони складаються у певну ієрархію норм, розподіляючись за рівнем умов та ступенем їх соціальної значущості. Механізмом створення соціального є комунікація. В залежності від того, на якому рівні відбувається комунікація, визначається зміст поняття соціального. На макрорівні «соціальне» означає ту загальну властивість, яка є результатом комунікації у соціетальній сфері і виявляється через взаємодію між соціальними інститутами та великими групами людей. На цьому рівні соціальне стає інституційним. Інституційний

характер соціальних норм надає їм важливої властивості - стабільності, стійкості, загальнообов'язковості. На мезорівні «соціальне» є виявленням загальних властивостей, що виникають в результаті опосередкованих взаємовідносин між соціальними групами та організаціями (професійними, гендерними, віковими тощо). На мікрорівні «соціальне» є виявленням загального, надіндивідуального, що виникає в контактних групах як результат безпосередньої взаємодії її членів.

Отже, соціальне існує у багатьох виявленнях і складається з різних елементів, що у своїй сукупності являють складну систему, в якій системотворчим елементом, її визначальним ядром є ціннісно-нормативна сфера, що існує у об'єктивованих надіндивідуально приписаних вимогах до індивідів як сукупність певних зразків, принципів, правил, стандартів, еталонів, канонів, та виконує по відношенню до них нормативно-регулятивну функцію. В цій своїй функції ціннісно-нормативна система є соціальною матрицею, що забезпечує процес соціалізації особистості. Функція соціальної матриці як детермінанта соціалізації забезпечується ціннісно-нормативною системою завдяки таким її особливостям: по-перше, її символічним означенням, завдяки чому через активне вибіркове виділення свідомістю тих сторін реальності, які сприймаються і зафіксовані практикою як значимі, акумулюється досвід людства, що виконує функцію зразків діяльності і розвитку як суспільства, так і окремих індивідів; по-друге, її здатністю створювати суспільний зв'язок через предмет діяльності, який маючи форму еталона, набуває характеру універсального зв'язку між людьми і стає універсальним інструментом регулювання людських взаємовідносин; по-третє, її позитивною спрямованістю на

розвиток родового, людського за своєю сутністю, оскільки статусу загальності набуває не всякий, а позитивний зміст попереднього досвіду людської діяльності, який сприяє єднанню і розвитку людської спільноти.

Втілення ціннісно-нормативної системи в діяльність людей гарантує останню від довільності, впорядковує її, робить загальнозначущою, взаємопередбачуваною і взаємоконтрольованою. Завдяки цінностям та нормам як загальнозначущим способам життєдіяльності, які застосовуються особистістю в її життєвій практиці, через механізм соціалізації стає доступним окремій людині універсальний соціальний світ. В результаті цього ціннісно-нормативна система спільноти стає важливим засобом здійснення індивідами їх життєдіяльності а також обов'язковою умовою розвитку як всього суспільства, так і окремих індивідів.

Соціалізація особистості як засвоєння різних рівнів ціннісно-нормативної системи суспільства. Процес соціалізації особистості здійснюється через механізм інтеріоризації ціннісно-нормативної системи спільноти у внутрішні детермінанти розвитку її членів, який відбувається як становлення і розвиток соціальної зрілості людини завдяки обов'язковому засвоєнню індивідом різних рівнів (макро-, мезо-, та мікрорівнів) ціннісно-нормативних систем, в результаті чого здійснюється входження індивідів у загальний соціальний простір через розширення та узагальнення соціальних відносин між усіма індивідами – членами суспільства.

Перший рівень ціннісно-нормативної системи визначається особливостями її функціонування як соціальної матриці на мікрорівні спільноти. На цьому рівні соціальний світ сприймається і засвоюється людиною через безпосереднє

спілкування у малих групах (сім'я, родичі, однолітки, близькі друзі тощо) через взаємодію «індивід-індивід». Особливості ціннісно-нормативної системи цього рівня полягають у тому, що вона сприймається і засвоюється людиною головним чином у наочно-образній формі як відношення «я - ти», в якому системотворчим компонентом є емоційно - мотиваційна сфера особистості. Ціннісно-нормативна система мікрорівня у її онтогенетичному аспекті є найбільш важливою матрицею соціалізації індивідів дитячого віку. Як відомо, важливим механізмом засвоєння ціннісно-нормативної системи на цьому віковому етапі є гра як провідний вид діяльності.

Другий рівень ціннісно-нормативної системи визначається особливостями її функціонування як соціальної матриці на мезорівні спільноти. На цьому рівні соціальний світ сприймається і засвоюється через опосередковане спілкування у спільнотах форм взаємодії, що виникають у них на основі розподілу праці як форм культури конкретно-історичного етапу розвитку суспільства. Розподіл праці є, з одного боку, конкретно-історичними формами виробництва, а з іншого - системою форм, що формують особистість, приписуючи їй певний спосіб діяльності завдяки передачі із покоління у покоління досвіду та знань в рамках цих форм. На основі розподілу праці виникають професії, котрі приписують індивідам виконання певних функцій, форми спілкування, здійснюють вплив на їх особистісні властивості. Рівень соціалізації, що визначається системою форм культури розподілу праці, є провідним фактором соціалізації людини у будь-якому віці. В онтогенетичному аспекті цей фактор розглядається як такий, що домінує у підлітковому віці, коли провідною діяльністю індивідів

стає вибір професії. В цьому віці відбувається переорієнтація підлітка на нові форми зв'язку зі світом, зокрема, на такі нові форми соціальної взаємодії як групи однолітків. Ці форми, з одного боку, мають ознаки конкретно-особистісного, яке існує у безпосередньо контактуючих членів групи, з іншого – узагальнено-соціальні властивості, що існують як групові норми та цінності. Це той рівень соціалізації, на якому ціннісно-нормативна система спільноти існує як групове «ми». Визначаючи особливості соціалізації підлітків, психологи вказують на таку особливість цього процесу як перехідний (проміжний) характер між конкретно-індивідуальною формою первинної соціалізації та узагальнено-соціальною формою соціалізації соціетального рівня.

Третій рівень ціннісно-нормативної системи визначається особливостями її функціонування як соціальної матриці спільноти на мегарівні. Цей рівень представлено інституційними відносинами, характерними ознаками яких є зв'язок індивіда зі світом через соціетальні норми і цінності, носіями яких є великі соціальні групи (професійні, етнічні, гендерні, конфесійні тощо), в межах яких їх представники взаємодіють опосередковано. Ця опосередкованість надає безмежні можливості для розширення, розгалуження й узагальнення соціальних відносин та засвоєння соціального досвіду в його узагальненій, сутнісній формі, що стає умовою реалізації творчої сутності людини. Головним засобом соціалізації особистості на цьому етапі є система інновацій культури. В психологічній літературі в аналізі вікових особливостей індивідів юнацького віку відмічається, що прагнення до інноваційної діяльності найбільш притаманне

людині цього віку, що пояснюється природними закономірностями, біологічною програмою розвитку [3].

Отже, розвиток особистості відбувається як входження індивіда у «світ людини» завдяки засвоєнню ним різного рівня ціннісно-нормативних систем суспільства, що втілюють досягнення всього попереднього розвитку людства. Це означає, що соціалізація людини відбувається за програмою соціальної успадкованості. Не зважаючи на те, що розвиток особистості не можливий поза соціального, це не означає зменшення значення індивідуального як форми виявлення індивідуального в людині і ставить питання співвідношення соціального та індивідуального.

Співвідношення соціального та індивідуального в процесі соціалізації особистості. Ідея соціального як такого, що поділяється всіма людьми, базується на двох постулатах: перший означає те, що у поведінці всіх людей існує передбачена схожість, яка базується на уявленнях про загальну людську природу, що набуті людьми у досвіді; другий постулат означає, що існує також відмінність у поведінці людей, з чого народжується інноваційність поведінки. Саме тому, соціальне – це завжди реконструкція того, що існує навколо. Оскільки ця реконструкція здійснюється окремими індивідами на основі їх досвіду, потреб, мотивів, індивідуальних здібностей тощо, то соціальне як явище існує у єдності з індивідуальним як суперечлива сторона процесу соціалізації, що ставить питання їх співвідношення у становленні особистості.

Співвідношення соціально-загального і індивідуально-окремого є давньою проблемою, вивчення якої показує, що родова сутність людини виявляється як зв'язок індивідів, який

існує перш за все як відношення взаємодіяльності. Це означає, що зміст життєдіяльності індивідів як представників роду є загальним. У той же час життєдіяльність кожного окремого індивіда не співпадає з життєдіяльністю роду. Індивід не є тотожним своєму роду, він унікальний. Цей парадокс, що полягає в уявній несумісності визначень людини як родової істоти і як самотності, унікальності, неможливо вирішити з позицій класичної психології, яка ставить бар'єр між змістом соціальної сутності людини і її унікальним вираженням як індивідуальної форми. Давня проблема співвідношення соціального і індивідуального у особистості вирішується інакше у неklasичній парадигмі порівняно з традиційною. З позицій неklasичної парадигми індивідуальне життя людини вміщує в собі життя всього соціуму у згорнутій формі, тим самим відбуваються його зміни. Водночас в результаті конструювання особливих зв'язків із іншими елементами цього соціального, індивідуальне не тільки само змінюється, але й детермінує зміну всієї системи соціального. Так в результаті взаємодії соціального і індивідуального здійснюється процес соціалізації людини. У Л.С.Виготського в його роботах з Вростання показано, як соціальний світ скручується, змінює розмірність, набуває хронотопу, перетворюючись у внутрішній світ. Механізм скручування полягає у феномені аглютинації (лат. *agglutinatio* — склеювання). Коли Л.С.Виготський говорить про інтеріоризацію, в процесі якої відбувається трансформація світів, то за вростанням, скручуванням, інтеріоризацією стоїть народження нових реальностей. Про аглютинацію в соціальному світі говорив і Дж. Брунер, коли він стверджував, що унікальність злиття полягає в тому, що кожен з нас напханий всесвітами, які

скручуються із соціального світу, а потім хлинуть потоком у цей світ, породжуючи нові світи. Отже, соціалізація особистості - це розв'язання протиріччя між соціальним і індивідуальним, яке відбувається у процесі того, як індивід, розвиваючись в особистість, розширює своє буття у часі, включаючи себе у час роду (історію). Міра соціалізованості особистості визначається її об'єктивно детермінованою належністю до тієї чи іншої соціальної групи, відношенням до культури, взаємними відносинами з іншими людьми. Справа у тому, що людина як рід здійснює себе через багатоманітність індивідуальних відмінностей людей. Тому індивід є не тільки одиницею роду, але й його найсуттєвішою характеристикою. Світ людини, з одного боку, – це суспільне існування індивідів (адже він не існує без індивідів), з іншого боку, він є автономним, бо складає цілісність, що підпорядкована об'єктивним законам. Ця суперечливість є джерелом розвитку як людини, так і її світу. Потенційно людина як особистість – це нескінченна, універсальна, загальна істота, актуально вона завжди обмежена. Це протиріччя вирішується у процесі того, як індивід, розвиваючись в особистість, розширює своє буття у часі, включаючи себе у час роду (історію). Історія є процес послідовного вирішення протиріччя між потенційною нескінченністю людини і її актуальною обмеженістю та породженням цього протиріччя у нових соціально-культурних умовах. Засобом вирішення цього протиріччя є діяльність індивіда по засвоєнню ціннісно-нормативної системи суспільства, функція якої полягає у тому, щоб привести індивідуальне буття людини у його відповідність з суспільним буттям, узгодити, поєднати між собою особисте і суспільне,

індивідуальне і загальне. Тобто головна соціальна функція ціннісно-нормативної системи як соціальної матриці соціалізації полягає в такому розвитку людської індивідуальності, яка відповідає масштабам і результатам досягнутого в даний момент суспільного розвитку. Чим ширшими й багатшими є зв'язки людини з оточуючим світом, іншими людьми, тим більші можливості вона має для розвитку своєї особистості, тим більш універсальною постає форма її культурного життя, адже культура, головною ознакою якої є загальнолюдські цінності і норми, є показником не якогось особливого, а саме суспільного розвитку людини.

Отже, особистість є завжди своєрідним зв'язком унікальності і універсальності. У ній передбачають одне одного і протидіють різні "Я", що рухаються в сторону унікальності, неповторності, самостійності окремого "Я" і в сторону його універсальності, зверненості до нескінченного світу. Щоб нескінченний універсальний світ став доступним індивіду через вузький канал його життєвої практики, для цього людський світ набуває форм цінностей і норм як системи загальнозначущих способів життєдіяльності, які виконують функцію соціальної матриці, що детермінує індивідуальний розвиток особистості.

Висновки.1. Соціальна матриця – це певна система форм людської діяльності, в яких втілено найбільш раціональні і ефективні її зразки, завдяки чому вона виконує детермінуючу та регулюючу функцію по відношенню до суспільства та окремих індивідів. Всезагальні форми людської діяльності, що акумульовано у ціннісно-нормативній системі історичних спільнот, є соціальною матрицею, що задає індивідам як

суб'єктам діяльності змістовні характеристики відношення до світу і детермінує процес соціалізації особистості.

2. Функція соціальної матриці як детермінанта соціалізації забезпечується ціннісно-нормативною системою завдяки таким її особливостям: по-перше, її символічним означенням, завдяки чому через активне вибіркове виділення свідомістю тих сторін реальності, які сприймаються і зафіксовані практикою як значимі, акумулюється досвід людства, що виконує функцію зразків діяльності і розвитку як суспільства, так і окремих індивідів; по-друге, її здатністю створювати суспільний зв'язок через предметність діяльності, що має форму еталона, а тому набуває характеру універсального зв'язку між людьми і стає універсальним інструментом регулювання людських взаємовідносин; по-третє, її позитивною спрямованістю на розвиток родового, людського за своєю сутністю, оскільки статусу загальності набуває не всякий, а позитивний зміст попереднього досвіду людської діяльності, який сприяє єднанню і розвитку людської спільноти.

3. Процес соціалізації особистості здійснюється через механізм інтеріоризації ціннісно-нормативної системи спільноти у внутрішні детермінанти розвитку її членів, який відбувається як становлення і розвиток соціальної зрілості людини завдяки обов'язковому засвоєнню індивідом різних рівнів (макро-, мезо-, та мікрорівнів) ціннісно-нормативних систем, в результаті чого здійснюється входження індивідів загальний соціальний простір через розширення та узагальнення соціальних відносин між усіма індивідами – членами суспільства.

Перспективою подальшого дослідження проблеми може бути аналіз питання співвідношення нормативності і креативності в ціннісно-нормативній системі як соціальної матриці соціалізації особистості.

Список використаних джерел:

1. Кирдина С.Г. Институциональные матрицы и развитие России: введение в X – У-теорию.- Изд. 3-е, перераб., расшир., и иллюстр. Санкт- Петербург: Нестор- История. 2014. – 468 с.
2. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія / В.В. Москаленко - К.: Фенікс, 2013. – 540 с.
3. Москаленко В.В. Система форм інновацій культури як фактор соціалізації юнацтва / В.В. Москаленко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України/ за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої – Вип. 14.- Кам'янець-Подільський: Аксіома. 2011. с. 542 – 551.
4. Москвичи С. Социальные представления: исторический взгляд/ С. Москвичи // Психологический журнал. - 1995. - Т. 16. - № 1. - С. 3 -18; № 2. - С. 3 – 14.
5. Шульга М.О. Збій соціальної матриці [Текст] : [монографія] / Микола Шульга ; НАН України, Ін-т соціології. – Київ : Ін-т соціології. НАН України, 2018 284 с
6. Штомпка П. Социология социальных изменений/ П. Штомпка // Пер с нем. М.: Аспект Пресс, 1996. - 416 с.

Spisok vikoristanih dzherel:

1. Kirdina S.G. Instytucjonal`ny`e matriczy` i razvitie Rossii: vvedenie v Kh – U-teoriyu.- lzd. 3-e, pererab., rasshir., i illyustr. Sankt- Peterburg: Nestor- Istoriya. 2014. – 468 s.
2. Moskalenko V.V. Soczi`ali`zaczi`ya osobistosti` : monografi`ya / V.V. Moskalenko - K.: Feni`ks, 2013. – 540 s.
3. Moskalenko V.V. Sistema form i`nnovaczi`j kul`turi yak faktor soczi`ali`zaczi`yi yunacztva / V.V. Moskalenko // Problemi suchasnoyi psikhologi`yi: Zbi`rnik naukovikh pracz` Kam'yanecz`-Podi`l`s`kogo naczi`onal`nogo uni`versitetu i`meni` l`vana Ogi`yenka, l`nstitut

psikhologi`yi i`meni` G.S.Kostyuka NAPN Ukrayini/ za red.. S.D.Maksimenka, L.A.Onufri`yevoyi – Vip.14.- Kam`yanecz`-Podi`l`s`kij: Aksi`oma. 2011. s.542 – 551. 4. Moskovichi S. Soczial`ny`e predstavleniya: istoricheskij vzglyad/ S.Moskovichi // Psikhologicheskij zhurnal. - 1995. - T. 16. - # 1. - S.3 -18; # 2. - S.3 – 14.

5. Shul`ga M.O. Zbi`j soczi`al`noyi matriczi` [Tekst] : [monografi`ya] /. Mikola Shul`ga ; NAN Ukrayini, l`n-t soczi`ologi`yi. – Kiyiv : l`n-t soczi`ologi`yi. NAN Ukrayini, 2018 284 c

6. Shtompka P. Socziologiya soczial`ny`kh izmenenij/ P.Shtompka // Per s nem. M.: Aspekt Press, 1996. - 416 s.

Moskalenko, V.V. Determination of an individual's socialization by the social matrix of society. *The article considers the social matrix as a value-normative system of society that determines an individual's socialization. The essence of the social matrix lies in its regulatory-determining function in relation to society and individuals. During socialization of an individual, the social matrix of society becomes the value-normative system that gives individuals, as subjects, meaningful characteristics of human attitudes to the world and to him/herself based on accumulated historically developed universal forms of human activities. An individual's socialization is carried out through the assimilation of value-normative systems of different levels: - mega-, meso-, microsystems. The influence of the societal value-normative systems at different societal levels is analyzed. The function of the social matrix as a determinant of socialization is provided by the value-normative system due to its following features: first, its symbolic meaning, due to which mankind experience is accumulated by active consciousness selection of those aspects of reality that are perceived as significant and recorded in practice; this accumulated experience serves as models for activities and development of society and individuals; secondly, its ability to create social connection through activities with objects; this connection form of a "gold standard" and, therefore, acquires the character of a universal connection between people and becomes a universal tool for human relationships regulation; thirdly, it has positive focus on the generic, human in nature, development, because only positive content of previous experience of human activities*

obtain the status of universality and this positive experience contributes to the unity and development of human society.

Key words: *an individual's socialization, sociality, social experience, social matrix of society, value-normative system, levels of value-normative system.*

Відомості про автора:

Москаленко Валентина Володимирівна, доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

Moskalenko, Valentyna Vylodymyrsna, Doctor of Philosophy, Professor, Chief Researcher, Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, Kyiv.

E-mail: maksiola@gmail.com

УДК: 159.922

Мусяка Н.І.

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ Г.С. КОСТЮКА ПРОБЛЕМИ
МОТИВАЦІЇ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ ДЕТЕРМІНАНТИ НАВЧАННЯ**

Мусяка Н. І. Концептуальний аналіз Г.С. Костюка проблеми мотивації як особистісної детермінанти навчання. У статті розглянуто проблему мотивації як особистісної детермінанти навчання, що є однією з магістральних ліній у дослідженні Г.С. Костюком теоретико-методологічного підґрунтя проблеми навчання, виховання й розвитку «зростаючої особистості» школяра. Встановлено, що учений уперше у вітчизняній педагогічній та віковій психології у першій половині ХХ ст. виокремив значущість проблеми мотивації у освітньому просторі та розкрив її детермінантну роль у діяльності школяра як суб'єкта учіння. У статті здійснено аналіз розробки Г.С.Костюком проблеми мотивації у двох площинах: у парадигмі «навчання і розумовий розвиток», а також у парадигмі «навчання і розвиток здібностей» учнів. Констатовано своєрідність статусу мотивації як детермінантного чинника у цих парадигмах. Здійснюючи